

ĻAUNA NOLŪKA KONCEPTS UN TĀ KONSTATĒŠANAS PRIEKŠNOTEIKUMI SAISTĪBU TIESĪBĀS

CONCEPT OF WRONGFUL INTENT AND ITS PRECONDITIONS IN OBLIGATION LAW

Edijs Brants, *Mg. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants

Summary

In this paper, the author concludes that the form of fault – wrongful intent – is one of the cases when the principle of good faith contained in Section 1 of the Civil Law is applied. This is most evident in the context of the exercise of rights, but even then it must also be borne in mind that not any use of rights contrary to good faith, which does not enjoy legal protection, is automatically considered as wrongful intent. On the other hand, as acknowledged in case law, there is no good faith in the case of wrongful intention. The author also concludes that the preconditions for wrongful intent are identified by objective criteria, which have crystallised in case law and legal doctrine.

Atslēgvārdi: ļauns nolūks, rupja neuzmanība, vainojamība, civiltiesiskā atbildība

Keywords: wrongful intent, gross negligence, culpability, civil liability

Ievads

Pēdējā laikā privāttiesību literatūrā salīdzinoši ievērojama uzmanība veltīta *neuzmanības* jēdzienam,¹ kas tiešā veidā saistāms ar salīdzinoši nesenantām diskusijām par *vainas* institūtu un ar to saistītajiem jautājumiem privāttiesībās.² Tomēr to pašu nevarētu teikt par ļaunu nolūku. Iespējams, vēlmi analizēt ļauna nolūka saturu mazina gandrīz vai par dogmu kļuvusi izpratne, ka ļauns nolūks faktiski vienmēr ir saistāms ar personas psihisko attieksmi, motīviem, intelektuālajiem jeb

¹ Sk.: Kārklīšs J. Vainas, prettiesiskas rīcības un atbildības ideja privāttiesībās. LU žurnāls “Juridiskā Zinātne”, 8. sēj. Rīga: Latvijas Universitāte, 2015; Kārklīšs J. Vainojamas darbības konstatēšanas priekšnoteikumi. Grām.: Konstitucionālās vērtības mūsdienu tiesiskajā telpā. I. 2016. gada 16.–17. novembris. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 6. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 410.–421. lpp.; Kārklīšs J. Neuzmanības jēdziens saistību tiesībās. Grām.: Latvijas Republikas Satversmei – 95. Latvijas Universitātes 75. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017, 43.–53. lpp.

² Sk.: Torgāns K. The Concept of Fault in Latvian Contract Law Requires Adjustment. *Humanities and Social Sciences Latvia*, 2003, No. 3 (40), pp. 96–109; Kārklīšs J. Vainas nozīme, nosakot civiltiesisko atbildību. *Jurista Vārds*, 26.04.2005., Nr. 15 (370); Torgāns K. Vainas vai attaisnojumu meklējumi civiltiesībās. *Jurista Vārds*, 31.05.2005., Nr. 20 (375); Torgāns K., Kārklīšs J. Civiltiesiskās atbildības modeļi pēc vainojamības pazīmes. *Jurista Vārds*, 08.09.2015., Nr. 35 (887).

gribas aspektiem u. tml. apsvērumiem.³ Minēto tēzi reizēm izmanto kā argumentu secinājumam, ka faktiski nav iespējams izstrādāt vienotu un visaptverošu vainas definīciju,⁴ jo ļauns nolūks vienmēr ir analizējams caur dažādu *subjektīvu* kritēriju prizmu, turpretī neuzmanība jurisprudencē funkcionē kā tīri *objektīva* kategorija, par ko pašlaik, ja tā var teikt, valda vienprātība.

Tāpat pastāv iespējamība, ka ļauna nolūka izpēti neveicina šī tiesību institūta salīdzinoši retā piemērošana tiesu praksē. Taču arī tiesību piemērotājus, visticamāk, “neiedvesmo” apstākļi, ka atbilstoši pašreizējā doktrīnā atbalstītajai pieejai ļauna nolūka izvērtēšanas kontekstā neizbēgami būtu jāmēģina preparēt dažādus ar potenciālā tiesību aizskārēja psihi saistītus jautājumus. Līdz ar to autora ieskatā pēc būtības veidojas tā saucamais “apburtais loks” – ļauns nolūks diezgan maz tiek aplūkots kā tiesu praksē, tā arī juridiskajā literatūrā, ievērojot, ka ļauna nolūka izvērtēšana patlaban prasa izsvērt dažādus subjektīvus kritērijus, kuriem pirmšķietami ar kādām konkrētām un objektīvām, citiem vārdiem, “taustāmām”, mērķaunām ir visai maz sakara.

Patiesībā arī atbilstoši vainas jēdziena agrākajai izpratnei (kas pie tam nebija vispāratzīta) vaina (tostarp tās pamatforma – neuzmanība) nereti tika traktēta kā personas *psihiskā attieksme* pret tiesību aizskārumu, un tas nemotivēja tiesību piemērotājus analizēt vainu kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu. Taču šajā sakarā ir būtiski atzīmēt, ka salīdzinoši nesenās diskusijas tiesību doktrīnas līmenī visai nozīmīgi veicināja vainojamas rīcības (un līdz ar to arī neuzmanības) izpratnes tālāku attīstību, kas pamazām sāk projicēties arī tiesu praksē.

Turklāt ir būtiski ņemt vērā principu, ka civiltiesiskā atbildība par ļaunā nolūkā nodarītu kaitējumu *nav apdrošināma*, tāpēc šāda veida juridiskā atbildība tiešā veidā un reizēm, kā norādīts juridiskajā literatūrā, pat “postošā veidā”⁵ ietekmē tiesību aizskārēju.

Ievērojot minēto, turpmākajās rindkopās autors centīsies analizēt tieši ļaunu nolūku un tā konstatēšanas priekšnoteikumus saistību tiesību laukā.

1. Civillikuma 1641. panta vēsturiskās attīstības koncentrēts pārskats

Civillikuma (turpmāk – CL) 1640. pants noteic, ka “vainas pakāpes ir dažādas, raugoties pēc tam, vai darbība izdarīta ļaunā nolūkā, vai tikai aiz neuzmanības”. Savukārt CL 1641. pants noteic, ka “ar ļaunu nolūku jāsaprot katrs *tīšs kaitējums* [autora izcēlums]”. CL 1641. panta priekštecis – Baltijas vietējo civillikumu kopojuma (turpmāk – BVLK) 3290. pants – noteica, ka “ar ļaunu nolūku, ļaunu gribu vai sirdsapziņas trūkumu (dolus) jāsaprot ikviens *tīšs kaitējums* [autora tulkojums]”.⁶ Minētās normas kontekstā docents Augusts Loebers ļaunu nolūku skaidroja kā tādu vainu, kad vainīgā persona tīši grib padarīt kaut kādu

³ Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Mans Ipašums, 1998, 148. lpp.; Torgāns K., Kārklīšs J. 2015.; Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 121. lpp.; Torgāns K. Saistību tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 166. lpp.

⁴ Torgāns K., Kārklīšs J. 2015.

⁵ Bar C. von, Clive E. (eds.). Principles, definitions and model rules of European private law: Draft common frame of reference (DCFR). Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group). New York: Oxford University Press, 2010, p. 3264.

⁶ BVLK 3290. panta teksts vāciski: “Unter Arglist, bösem Willen oder Gewissenlosigkeit (Dolus) ist jede geflissentliche Schadenszufügung zu verstehen.” Liv-, Est- und Curlaendisches Privatrecht.

nelikumīgu darbu jeb izsaukt nelikumīgas sekas.⁷ Kā redzams, vēsturiskā norma paralēli ļaunam nolūkam saturēja atsauci uz tādiem jēdzieniem kā *ļauna griba* un *sirdsapziņas trūkums*, kā arī uz romiešu tiesību jēdzienu *dolus*, kur pēdējais, domājams, aptvēra visus iepriekš pantā uzskaitītos jēdzienus. Līdz ar to pirmšķietami BVLK 3290. pants⁸ šķiet saturiski plašāks nekā mūsdienu CL 1641. pants.

Šajā ziņā starpkaru perioda laikā Juris Grīnbergs ļaunam nolūkam veltītajā publikācijā “Par ļaunā nolūka jēdzienu CL. 1641. pantā” norādīja, ka “1641. pants savā būtībā nav uzskatāms par saskanošu ar līdzšinējo 3290. pantu. Galvenām kārtām tas sakāms tādēļ, ka jaunais Civillikums šini pantā atteicies no ļaunā nolūka pielīdzinājuma pandektu tiesību “dolus’am”. Līdz ar to jaunais Civillikums ir šini vietā apzinīgi pārtraucis romiešu tiesību konstrukciju recepciju kontinuitāti un, kaut gan, šķiet, ka teksta ziņā nav ievestas diez cik manāmas pārmaiņas, tas nostāties uz pilnīgi patstāvīgas bāzes, kas, tuvodamies krimināltiesiskajam jēdzienam “nodoms” (Lsl. 46. p.), vairāk pieskaņota tagadnes civiltiesiskai uztverei. [...] CL. 1641. pants [...] nostājas uz jaunas uztveres ceļa, proti, ka ļauns nolūks konstatējams vienīgi *tīšuma* gadījumā [autora izcēlums]”.⁹

Tiktāl būtu skaidrs, ka no CL skatpunkta *tīšums*, šķiet, ir neatņemams ļauna nolūka konstatēšanas priekšnoteikums, tomēr CL 1641. panta teksts tiešā veidā nepalīdz izsecināt konkrētākas ļauna nolūka izpratnes aprises un tā konstatēšanas priekšnoteikumus. Tomēr, izpētot pieejamo tiesu praksi, iezīmējas viens izteikts ļauna nolūka izpausmes veids, proti, personai piemītošu tiesību izlietošana vai pienākuma pildīšana kaitēšanas nolūkā. Līdz ar to neizbēgami ļauna nolūka koncepts analizējams, tostarp CL 1. panta kontekstā, kam arī autors raksta turpinājumā pieskarsies.

2. Ļauns nolūks un CL 1. pants

CL 1. pants noteic, ka “tiesības izlietojamas un pienākumi pildāmi pēc labas ticības”. Ar minētajā tiesību normā nostiprinātā labas ticības principa palīdzību, cita starpā, tiek “[...] apkarota formālo tiesību netaisnprātīga izlietošana, pēc likuma vai tiesiskā darījuma burta, bet pretēji to īstiem mērķiem”.¹⁰ Šajā sakarā norādāms, ka arī labas ticības kontekstā figurē jau iepriekš piesauktais romiešu tiesību *dolus*. Kā norādījis tiesību zinātnieks Mīrons Krons, “par *dolus* uzskata subjektīvi netaisnu tiesību izlietošanu, piem., akas rakšanu savā nekustamā īpašumā nolūkā apdraudēt kaimiņa būves [autora izcēlums] (D. 39. 2. 24. 12.). Ļaunprātības jēdziens tika tomēr iztulkots atsevišķos gadījumos diezgan plaši, pielīdzinot tai nerēķināšanos ar svešām interesēm, ko pieprasa, piem., no mūža lietotāja [...]. Dažos gadījumos *exceptio doli* piešķirta pat tad, kad nav pierādāma subjektīva ļaunprātība, bet rīcība pati par sevi uzskatāma par netaisnu”.¹¹

Zusammengestellt auf Befehl des Herrn und Kaisers Alexander II. St. Petersburg. In der Buchdruckerei der Zweiten Abtheilung Seiner Kaiserlichen Majestät Eigener Kanzlei, 1864, S. 561.

⁷ Loebers A. Ziwtiesības un ziwilprozess. Kara Juridiskos Kursos lasīto lekciju konsepts. Manuskripta weeta. [b. v.]: [b. i.], 1921, 38. lpp.

⁸ Šajā sakarā vēl jāpiebilst, ka BVLK sastādītājs F. G. fon Bunge pie 3290. panta ir norādījis vien divas romiešu digestas, kuras diemžēl pēc būtības nepaskaidro tuvāk ļaunu nolūku.

⁹ Grīnbergs J. Par ļaunā nolūka jēdzienu CL 1641. pantā. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 01.03.1937., Nr. 3.

¹⁰ Krons M. Civillikuma pirmais pants. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 01.04.1937., Nr. 2.

¹¹ Ibid.

Šajā kontekstā CL 1. pantu M. Krons salīdzinājis arī ar Vācijas Civilt kodeksa (turpmāk – BGB) 226. paragrāfu, kas *expressis verbis* satur tā saucamo “šikanes” aizliegumu: “tiesības izlietošana nav pieļaujama, ja tās vienīgais mērķis ir kaitējuma nodarīšana citam [autora tulkojums]”.¹² Kā norādījis M. Krons, “tā [BGB 226. paragrāfa – autora piezīme] piemērošanas nosacījums ir, ka tiesību izlietošanai nevar būt cita mērķa, nekā kaitēt citam. Tā tad tiesību netaisnprātīgas izlietošanas kritērijs ir subjektīvs – kaitēšanas mērķis, bet *ši mērķa mēraukla ir objektīva* [autora izcēlums]. Jāpierāda nevis kaitēšanas nolūks, bet gan, bez jebkādas psiholoģiskas analīzes, tikai, ka zināmai rīcībai pēc objektīviem lietas apstākļiem nevar būt cita mērķa, kā nodarīt citiem zaudējumus”.¹³

Līdzīgs “šikanes” aizliegums sastopams Šveices Civilt kodeksa (turpmāk – ZGB) 2. panta otrajā daļā – tiesības *atklāta* netaisnprātīga izlietošana nebauda tiesisku aizsardzību (tā saucamais *Rechtsmissbrauch* – vācu val.).¹⁴ Kā klasisks piemērs “šikanei” Šveices tiesību literatūrā praktiski vienmēr tiek minēta jau romiešu tiesībās pazīstamā tā saucamā “skaudības/naida būve”, piemēram, kad kaimiņš ierīko augstu mūri tikai ar mērķi, lai kaimiņam aizsegtu skatu.¹⁵ Šī panta tvērumā šādam aizliegumam pieskaita arī bezmērķīgu un nevajadzīgu tiesību izlietošanu.¹⁶ Būtībā “šikane” nozīmē tiesības izlietošanu *bez objektīvi aizsargājamas intereses*.¹⁷ Tāpēc nav obligāti jākonstatē tieši kaitēšanas nolūks.¹⁸ Šādi izlietotu tiesību doktrīnā mēdz dēvēt arī par “netiesību” (vācu val. – *Nichtrecht*).¹⁹ Lai gan Latvijas CL *expressis verbis* nesatur minēto “šikanes” aizliegumu, tomēr tas varētu izrietēt no jau minētā CL 1. panta, kas civiltiesisko attiecību dalībniekiem izvirza prasību rīkoties labā ticībā.²⁰ Minēto pieeju apstiprina arī citi starpkaru perioda Latvijas autori.²¹

Kā jau minēts iepriekš, praksē nereti sastopams ļauna nolūka izpausmes veids ir tiesību izlietošana vai pienākumu pildīšana kaitēšanas nolūkā. Tā kādā lietā prasītājs cēla prasību par zaudējumu atlīdzības pieprasījumu sakarā ar to, ka atbildētājs demontēja un sagrieza metāllūžņos atbildētāja zemesgabalā iebetonētu reklāmas stendu, kuru prasītājs ieguvis pirkuma darījuma ceļā. Prasītājs norādīja, ka šāda atbildētāja rīcība ir vērtējama kā neatļauta darbība ar ļaunu nolūku jeb tīšs kaitējums. Atbildētājs attaisnojumu savai rīcībai mēģināja pamatot ar faktu, ka prasītājs

¹² “Die Ausübung eines Rechts ist unzulässig, wenn sie nur den Zweck haben kann, einem anderen Schaden zuzufügen” (vācu val.).

¹³ Krons M. 1937.

¹⁴ “Der offenbare Missbrauch eines Rechtes findet keinen Rechtsschutz” (vācu val.).

¹⁵ Sk., piemēram: Hausheer H., Jaun M. Die Einleitungsartikel des ZGB (Art. 1–10 ZGB). Bern: Stämpfli Verlag AG Bern, 2003, S. 137; Riemer H. M. Die Einleitungsartikel des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Art. 1–10 ZGB). Eine Einführung. 2. Aufl. Bern: Stämpfli Verlag AG Bern, 2003, S. 123; Tuor P., Schnyder B., Schmid J., Rumo-Jungo A. Das Schweizerische Zivilgesetzbuch. Zürich: Schulthess Juristische Medien AG, 2002, S. 58.

¹⁶ Riemer H. M. 2003, S. 123.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Tuor P., Schnyder B., Schmid J., Rumo-Jungo A. 2002, S. 58.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Šādu tēzi būtībā atbalsta arī prof. K. Balodis. Sk.: Balodis K. Labas ticības principa loma mūsdienu Latvijas civiltiesībās. Likums un Tiesības, 2002, Nr. 9, 281. lpp.

²¹ “Atlīdzība par kaitējumu jānes arī tad, kad persona darbojusies savu tiesību robežās, bet nodarīdama citai personai ar to zaudējumu. Nevar realizēt savas tiesības ar vienīgo nolūku nodarīt citam zaudējumu, piem., kaimiņam izrokot savā sētā bedri ar nolūku atvilkt kaimiņam ūdeni.” Sk.: Civiltiesības. Sastādīts pēc Latv. univ. jur. fakult. valsts eksāmeņu programmas. Rīga: A. Vilka izdevniecība, 1934, 54. lpp.

nepiekrita noslēgt zemes nomas līgumu sakarā ar sveša reklāmas stenda atrašanās uz atbildētāja zemes gabala. Apelācijas instances tiesa noraidīja celto prasību, atsaucoties uz CL 1036., 1038. un 1039. pantu. Senāts, atsaucoties uz tiesību doktrīnu, norādīja, ka, interpretējot Civillikuma 1038. pantu, “[...] īpašnieka rīcību, kuras rezultātā varētu tikt radīti zaudējumi citai personai, pirmām kārtām būtiski ierobežo īpašuma izlietošanas vispārējās robežas un jo īpaši Civillikuma 1. pantā ietvertais labas ticības princips [...] īpašniekam, izlietojot savu īpašumu, jāņem vērā dažādas (arī tehniskas) iespējamības, lai izvairītos kaitēt citām personām. Ja ir kāda iespējamība un īpašnieks to neizmanto, viņš nerīkojas atbilstoši labai ticībai”. Vienlaikus Senāts būtībā piekrita prasītāja pozīcijai, ka atbildētāja rīcība, demontējot un sagriežot reklāmas stendu, vērtējama kā svešas mantas tīša bojāšana,²² kaut arī šajā spriedumā tomēr nav atrodams vērtējums apstāklim, vai prasītājs ir uzskatāms par minētā stenda kā patstāvīga īpašuma objekta īpašnieku.

Savukārt kādā citā lietā maksātnespējas procesa administrators cēla prasību pret maksātnespējīgās sabiedrības bijušajiem valdes locekļiem par zaudējumu atlīdzības solidāru piedziņu sakarā ar sabiedrības mantas un dokumentu nenodošanu pēc maksātnespējas procesa pasludināšanas. Apelācijas instances tiesa noraidīja celto prasību, tostarp norādot, ka nav pierādīts apgalvotais zaudējumu apmērs. Senāts šajā sakarā norādīja: “atbildētāju *iespējami ļaunprātīga rīcība* [autora izcēlums], nenododot administratoram normatīvajos aktos paredzētos dokumentus, kas objektīvi liedz pēdējam iesniegt pierādījumus savu prasījumu pamatojumam, balstoties uz šiem dokumentiem, nevar būt iemesls prasības noraidīšanai. Civillikuma 1. pants noteic, ka tiesības izmantojamas un pienākumi pildāmi pēc labas ticības. No šī panta izriet, ka ļaunprātīga rīcība nevar pretendēt uz tiesisku aizsardzību, jo *ļaunprātības gadījumā nav labas ticības* [autora izcēlums]. Līdz ar to apstākļos, kad valdes locekļu kā pilnvarnieku krietna saimnieka rūpības pienākumā ietilpst arī norēķinu došana un lietu nodošana [...], tad šā pienākuma neizpildes gadījumā valdes loceklis atbild par zaudējumiem, kas no tā cēlušies”.²³ Faktiski identiska atziņa izteikta arī citā lietā.²⁴

Apkopojot minēto, secināms, ka izplatīts ļauna nolūka izpaušmes veids ir tiesību izlietošana un pienākumu pildīšana kaitēšanas nolūkā (tātad pretēji labai ticībai), taču arī šeit jāpatur prātā, ka ne jebkura tiesību izlietošana pretēji labai ticībai, kas nebauda tiesisku aizsardzību, automātiski pieskaitāma ļaunam nolūkam. Tomēr, kā atzīts arī judikatūrā, ļaunprātības gadījumā nav labas ticības. Bez tam no iepriekš izklāstītā izriet, ka vismaz tiesību izlietošanas kontekstā ļauna nolūka *priekšnoteikuma “kaitēšanas mērķis” mēraukla ir objektīva*. Piemēram, kaitēšanas mērķi ir iespējams konstatēt gadījumā, ja persona savu tiesību izlieto bez jebkādas objektīvi aizsargājamās intereses, proti, ja ir iespējams pierādīt, ka zināmai rīcībai pēc objektīviem lietas apstākļiem nevar būt cita mērķa kā vien nodarīt citam kaitējumu.

Turpmāk autors aprakstīs vispārīgos ļauna nolūka konstatēšanas priekšnoteikumus CL 1641. panta izpratnē, kā arī pamatos, ka pēc būtības *objektīvi konstatējami* ir visi ļauna nolūka priekšnoteikumi (tātad ne tikai tiesību izlietošanas

²² Sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 10.03.2016. spriedums lietā Nr. SKC-70/2016, 6.1, 6.2 un 6.5 punkts.

²³ Sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-163/2016, 10. punkts.

²⁴ Sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.09.2016. spriedums lietā Nr. SKC-297/2016, 8. punkts.

kontekstā), kas tādējādi rada pamatu secinājumam, ka patiesībā neuzmanības un ļauna nolūka jēdzieni nav nemaz tik savstarpēji attālināti, kā tas pirmšķietami varētu likties.

3. Ļauna nolūka konstatēšanas priekšnoteikumi

CL 1641. pants ar vainas formu ļaunu nolūku saprot *katru tīšu kaitējumu*. Kā jau iepriekš norādīts, CL 1641. panta teksts tiešā veidā nepalīdz izsecināt konkrētus ļauna nolūka konstatēšanas priekšnoteikumus. Tomēr norma operē ar juridiskiem jēdzieniem *tīšs* un *kaitējums*. Loģiskā veidā izvēršot CL 1641. panta tekstu, varētu izvirzīt šādus nominālus ļauna nolūka priekšnoteikumus:

- a) personas apzināta (tīša) rīcība,
- b) kuras rezultātā radies
- c) gribēts kaitējums.

Minētais atbilstu mūsdienu tiesību literatūrā sniegtajam skaidrojumam, proti, ka nolūks aptver gan gribas, gan apzināšanās elementus attiecīgajā darbībā.²⁵ Tomēr iepriekš nosauktie ļauna nolūka konstatēšanas priekšnoteikumi vēl nebūtu uzverami kā pilnīgi. Doktrinā viennozīmīgi atzīts, ka ar ļaunu nolūku CL izprot kā tiešo, tā netiešo nolūku (lat. val. – *dolus directus* un *dolus eventualis*), lai gan CL tekstuāli tādu dalījumu neparedz (un vēsturiski tādu nav paredzējis arī BVLK). Bez tam šādu dalījumu atzīst pamatā visās kontinentālās Eiropas valstīs, kā arī tas ir sastopams mūsdienu privāttiesību unifikāciju dokumentu projektos. Tā, piemēram, komentējot BVLK 3290. pantu, prof. Vladimirs Bukovskis norādīja, ka gadījumā, ja neatļautas darbības prettiesiskais rezultāts ir gribēts vai arī kā minimums, ja tika gribētas citas sekas, bet persona apzinājās reāli iestājušos seko iespējamību, tad ir pamats runāt par ļaunu nolūku civiltiesību izpratnē.²⁶ Līdzīgi arī Kopējā modeļa projekta (turpmāk – DCFR)²⁷ komentāros norādīts, ka persona, kura izmēģina cer, ka neradīsies kaitējums, bet kura zina, ka šī cerība ir pilnīgi nereālistiska konkrētajos apstākļos, minēto kaitējumu rada ļaunā nolūkā.²⁸ Līdz ar to priekšnoteikums c) būtu papildināms šādi: i) gribēts kaitējums vai arī ii) kaitējums, kura iestāšanās varbūtību šī persona paredzēja (pieļāva). Rīcības motīvam parasti nav juridiskas nozīmes, jo pat viscēlākais mērķis neatbrīvo no atbildības, ja vien šis mērķis ir saistīts ar kaitējuma nodarīšanu citai personai.²⁹

Faktiski netiešais nolūks (*dolus eventualis*) iezīmē robežu starp jēdzieniem *ļauens nolūks* un *rupja neuzmanība* – netieša nolūka gadījumā persona paredz seku iestāšanās varbūtību, savukārt rupjas neuzmanības gadījumā persona neparedzēja seku iestāšanās varbūtību, lai arī tai vajadzēja šīs sekas paredzēt, ko, cita starpā, apliecina arī CL 1645. pantā norādītais pie rupjas neuzmanības legāldefinīcijas:

²⁵ Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. 2017, 121. lpp.; Torgāns K. 2018, 166. lpp.

²⁶ Буковский В. (сост.). Сводъ гражданскихъ узаконений губерний Прибалтийскихъ (съ продолжениемъ 1912–1914 г. и съ разъяснениями) въ 2 томахъ. Т. II., содержащий Право требований. Рига: Г. Гемпель и Ко, 1914, с. 1302.

²⁷ Eiropas ligumtiesību kopējā modeļa projekts (*Draft of Common Frame of Reference* – angļu val.). Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf. [aplūkots 31.03.2019.].

²⁸ Bar C. von, Clive E. 2010, p. 3266.

²⁹ Буковский В. 1914, с. 1302.; līdzīgi sk.: Тютрюмов И. Гражданское право. Второе, исправленное и значительно дополненное издание. Тарту: Типография Г. Лаакманъ, 1927, с. 122.

[..] vai arī uzsāk tādu darbību, kuras kaitīgums un bīstamība *nevarēja un nedrīkstēja palikt viņam nezināmi* [autora izcēlums]”.

Romiešu tiesībās kā kritēriji atbildībai par tīšu kaitējumu tika izvirzīta a) personas rīcība pretēji pilsoniskajai pieklājībai (visticamāk, ar to domājot *labus tikumus* mūsdienu izpratnē – autora piezīme), b) kas iejaucas citas personas tiesiskajā statusā.³⁰ Ar ļaunu nolūku, tas ir, rīcību pretēji labiem tikumiem, romiešu tiesībās pazina arī gadījumus, kad parādnieka rīcība tiešā un nepastarpinātā veidā noveda pie saistības izpildīšanas neiespējamības (lat. val. – *factum debitoris*), piemēram, ja saistītā persona nogalina vergu, kas bija konkrētās saistības priekšmets. Šādos gadījumos nebija nepieciešams, lai parādnieka nodoms būtu bijis tieši radīt konkrētās saistības izpildes neiespējamību – pietika konstatēt faktu, ka šāda rīcība novedusi pie saistības izpildīšanas neiespējamības.³¹

Šajā sakarā ir svarīgi atzīmēt, ka iepriekš minētajiem *labajiem tikumiem* ir būtiska nozīme arī mūsdienās, piemēram, Latvijas civiltiesībām radniecīgajās Vācijas civiltiesībās, konkrēti, piemērojot BGB 826. paragrāfu, kas noteic: “persona, kura pretēji labiem tikumiem ar nodomu nodara kaitējumu citai personai, ir atbildīga pret šo citu personu ar pienākumu atlīdzināt kaitējumu [autora tulkojums]”.³² Minētā norma tiesību zinātnē tiek dēvēta par “trešo mazo generālklausulu”,³³ un tās izvērtēšana nodota tiesu un tiesību zinātnes rokās.³⁴ Tiesību literatūrā uzsvērts, ka šīs tiesību normas plašais saturs demonstrē deliktu tiesību dinamisko raksturu, kas liedz ļaunprātīgiem tiesību aizskārējiem izbēgt no civiltiesiskās atbildības.³⁵ BGB 826. paragrāfa piemērošanas būtisks priekšnoteikums ir personas rīcība pretēji *labiem tikumiem* (vācu val. – *die guten Sitten*).³⁶ Šāda rīcība vāciski tiek apzīmēta ar terminu *Sittenwidrige Schädigung*. Rīcība ir pretēja labiem tikumiem, ja tā pēc sava kopējā rakstura ir *pret visu godīgo un taisnīgi domājošo krietnuma izjūtu*.³⁷ Minēto izjūtu raksturo sabiedrībā dominējošā apziņa par to, kādas pozitīvas morāli ētiskas vērtības sabiedrības locekļiem ir jārespektē savstarpējā saskarsmē.³⁸ Šajā sakarā ir izteikta svarīga atziņa, ka tiesību piemērotājs nedrīkst vadīties pēc savas iekšējās krietnuma izjūtas – tā vietā *konkrētie apstākļi jāvērtē caur vidusmēra cilvēka prizmu*.³⁹ Tiesību aizskārējam ir jāzina tikai konkrētie faktiskie apstākļi, no kuriem izriet netikumība.⁴⁰ Savukārt personas apzināšanās, ka viņa rīkojas netikumīgi, nav nepieciešama.⁴¹ Kā priekšnoteikumus atbildībai uz BGB 826. paragrāfa pamata izvirza šādus kritērijus: a) tiesību

³⁰ Омельченко О. А. Римское право. Учебник. Издание третье, исправленное в дополнение. Москва: Эксмо, 2005, с. 216.; Иоффе О. С., Мусин В. А. Основы римского гражданского права. [b. v.]: Издательство Ленинградского Университета, 1974, с. 108.

³¹ Дождев Д. Б. Римское частное право. Учебник для вузов. Москва: Инфра М-Норма, 1996, с. 449.

³² “Wer in einer gegen die guten Sitten verstoßenden Weise einem anderen vorsätzlich Schaden zufügt, ist dem anderen zum Ersatz des Schadens verpflichtet” (vācu val.).

³³ Schulze R. (Schriftleitung). Bürgerliches Gesetzbuch. Handkommentar. 4. Aufl. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2005, S. 1041.

³⁴ Dam C. van. European Tort Law. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 227.

³⁵ Schulze R. 2005, S. 1041.

³⁶ Brox H., Walker W. D. Besonderes Schuldrecht. 40., aktualisierte Aufl. München: Verlag C. H. Beck, 2016, S. 565; Schulze R. 2005, S. 1041.

³⁷ Brox H., Walker W. D. 2016, S. 566.

³⁸ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 221. lpp.

³⁹ Brox H., Walker W. D. 2016, S. 566.

⁴⁰ Ibid., S. 569; Vācijas Augstākās Federālās tiesas 03.12.2013. spriedums lietā XI ZR 295/12, Rn. 33, 8.

⁴¹ Looschelders D. Schuldrecht. Besonderes Teil. 11. Aufl. Academia Iuris. Lehrbücher der Rechtswissenschaft. München: Verlag Franz Vahlen, 2016, S. 494.

aizskārējs zina par kaitējuma iestāšanās iespējamību (tātad aptver kā tiešo, tā netiešo nolūku); b) pastāv cēloņsakarība starp tiesību aizskārēja rīcību un kaitējumu; c) rīcība ir pretēja labiem tikumiem.⁴² Tādējādi labi tikumi ir tā ģenerālklauzula, ar kuras palīdzību var nonākt pie slēdziena, ka persona ir rīkojusies ļaunā nolūkā. Autora ieskatā minētās tiesību doktrīnas atziņas būtu attiecināmas, vērtējot arī CL 1641. pantā paredzētā ļauna nolūka konstatēšanas priekšnoteikumu a) personas apzināta (tīša) rīcība, ievērojot, ka ļauna nolūka gadījumi nereti tiešā veidā saistāmi ar labu tikumu neievērošanu. Citiem vārdiem, tā sauktais “rīcības kritērijs” var tikt konstatēts, secinot, ka persona ir rīkojusies pretēji labiem tikumiem.

To, ka ļauns nolūks ir aktuāls arī mūsdienu saistību tiesībās, apliecina, cita starpā, apstākļi, ka arī DCFR satur nodoma (angļu val. – *intention*) definīciju. DCFR VI grāmatas 3:101. pants noteic: “Persona nodara juridiski nozīmīgu kaitējumu ar nodomu, ja šī persona to nodara: a) ar domu nodarīt šāda veida kaitējumu⁴³ vai b) ar tādu apzinātu rīcību, zinot, ka šāds kaitējums vai šāda kaitējuma veids iestāsies vai arī, visticamāk, iestāsies [autora tulkojums].”⁴⁴ Principā šeit saredzams iepriekš minētais nodoma klasiskais dalījums *dolus directus* un *dolus eventualis*.⁴⁵

Uzsvars šajā DCFR pantā ir likts uz jēdzienu *juridiski nozīmīgs kaitējums*. Piemēram, persona A sabojā vai iznīcina citas personas lietu, būdama pārliecināta, ka minētais īpašuma objekts pieder cietušajam. Tomēr izrādās, ka šī lieta pieder pašam A. Šādā gadījumā nebūs konstatējams A ļauns nolūks, jo sava īpašuma iznīcināšana nekonstituē juridiski nozīmīgu kaitējumu.⁴⁶ Taču nav nepieciešams, lai tiesību aizskārējs apzinātos, ka tā rīcība izraisīs tieši juridiski nozīmīgu kaitējumu, raugoties no jurisprudences skatpunkta.⁴⁷ Savukārt, ja persona ir maldījusies par faktiskajiem apstākļiem (pieļāvusi tā saucamo “kļūdu”) vai zināmos gadījumos par rīcības prettiesisko dabu, juridiskās atbildības pamats (ja atbildība vispār iestājas) visdrīzāk būs personas neuzmanība, nevis nodoms.⁴⁸

Rīcības priekšnoteikuma kontekstā norādāms, ka ar rīcību jāsaprot kā tīša *darbība*, tā arī *bezdarbība*.⁴⁹ Ja kādai personai ir juridisks pienākums rīkoties, bet tā šo pienākumu nepilda, tā rīkojas ļaunā nolūkā, ja vien šī persona paliek neaktīva, zinot, ka attiecīgais kaitējums var iestāties.⁵⁰ Piemēram, kāda persona nakts

⁴² Habersack M., Wagner G. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 6. Schuldrecht – Besonderer Teil IV. §§ 705–853. 7. Aufl. München: Partnerschaftsgesellschaftsgesetz Produkthaftungsgesetz, 2017, Rn. 25.

⁴³ Līdzīga definīcija sniegta romiešu tiesībās. Sk.: Подпопригора А. А. Основы Римского гражданского права. Киев: Выша Школа, 1990, с. 181.

⁴⁴ “VI.-3:101: Intention. A person causes legally relevant damage intentionally when that person causes such damage either: (a) meaning to cause damage of the type cause; or (b) by conduct which that person means to do, knowing that such damage, or damage of that type, will or will amolst certainly be caused” (angļu val.).

⁴⁵ Widmer P. (ed.). Unification of Tort Law. European Center of Tort and Insurance Law. Research Unit for European Tort Law. Hague: Kluwer Law International, 2005, p. 18; sk. arī: Markesinis B. S., Unberath H. The German Law of Torts. A Comparative Treatise. 4th ed. Entirely Revised and Updated. Portland, Oregon: Hart Publishing, 2002, p. 84; sk. arī: Dam C. van. 2013, p. 227.

⁴⁶ Bar C. von, Clive E. 2010, p. 3264.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Sk. arī: Schulze R. 2005, S. 1041.

⁵⁰ Bar C. von, Clive E. 2010, p. 3265.

laikā nolūkā nobiedēt ceļa malā esošos gājējus pēkšņi pagriež automašīnas stūri šo gājēju virzienā, taču šīs rīcības rezultātā auto vadītājs tomēr notriec šos gājējus. Auto vadītājs atbildēs par minēto gājēju nāvi, kas izraisīta ļaunā nolūkā, ja auto vadītājs, zinot, ka gājēji ir smagi ievainoti un šajā nakts stundā neviena trešā persona, visticamāk, tiem nepalīdzēs, atstās tos bez palīdzības notikuma vietā.⁵¹ Taču situācijā, kurā kāda persona novēro, kā viņas nīstā kaimiņa māja nodeg, neizsaucot ugunsdzēsējus, rīkojas ar nodomu, taču no jurisprudences viedokļa bezdarbība kā ļauns nolūks nebūs konstatējams, ja vien minētajai personai nav juridisks pienākums aktīvi rīkoties jeb pārtraukt bezdarbību. *Bezdarbību* ļaunā nolūkā varētu konstatēt tikai tad, ja minētajai personai būtu bijis kāds *juridisks pienākums* pret kaimiņu (un ne tik daudz pienākums pret sabiedrisko kārtību kā tāds) iejaukties attiecīgajā situācijā.⁵²

Paredzamības principa kontekstā juridiskajā literatūrā ir norādīts, ka nav nepieciešams, lai tiesību aizskārējs būtu paredzējis tieši šādu kauzācijas ķēdi un konkrēto kaitējumu.⁵³ Paredzamībai jāattiecas tikai uz konkrētā veida kaitējumu.⁵⁴ Atsevišķi autori norāda, ka tiesību aizskārējam ir jāparedz kaitējuma sekas kā tādas, kā arī kaitējuma raksturs un virziens.⁵⁵ Vienlaikus pastāv arī nedaudz radikālāks viedoklis, atbilstoši tam tiesību aizskārējs būs atbildīgs par visām negatīvajām sekām, kuras kauzāli saistāmas ar aizskārēja ļaunprātīgo rīcību.⁵⁶

Apkopojot minēto, secināms, ka ļauna nolūka konstatēšanas priekšnoteikumi ir:

- a) personas apzināta (tīša) rīcība (kas aptver kā i) darbību, tā ii) bezdarbību),
- b) kuras rezultātā
- c) citai personai radies i) gribēts juridiski nozīmīgs kaitējums vai arī ii) tāds juridiski nozīmīgs kaitējums, kura iestāšanās varbūtību šī persona apzinājis jeb paredzēja (pielāva).

Ar rīcību saprot kā darbību, tā arī bezdarbību, taču bezdarbības gadījumā būtisks ļauna nolūka konstatēšanas priekšnoteikums ir tiesību aizskārēja juridisks pienākums pārtraukt bezdarbību – līdzīgi, kā tas ir neuzmanības kontekstā. Rīcības kritēriju šeit var konstituēt arī personas rīcība pretēji labiem tikumiem, un šādos gadījumos, līdzīgi kā neuzmanības kontekstā, par pamatu jāņem saprātīgas personas standarts attiecīgos faktiskajos apstākļos – tiesību piemērotājs nevar vadīties pēc savas iekšējās krietnuma pārlicības. Savukārt kaitējuma sakarā svarīgi atzīmēt, ka jākonstatē ir tieši juridiski nozīmīgs kaitējums. Turklāt nav nepieciešams, lai tiesību aizskārējs būtu paredzējis tieši šādu kauzācijas jeb notikumu attīstības ķēdi un konkrēto kaitējumu. Paredzamībai jāattiecas tikai uz konkrētā veida kaitējumu, kas atbilst vispārējām deliktu tiesību pamatnostādņem kaitējuma paredzamības kontekstā.

⁵¹ Bar C. von, Clive E. 2010, p. 3265.

⁵² Ibid.

⁵³ Sk.: Schulze R. 2005, S. 1042; Looschelders D. 2016, S. 493; Brox H., Walker W. D. 2016, S. 568.

⁵⁴ Bar C. von, Clive E. 2010, p. 3267.

⁵⁵ Krüger W., Grundmann S. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 2. Schuldrecht – Allgemeiner Teil I. 8. Aufl. München: C. H. Beck, 2019, Rn. 161; Vācijas Augstākās Federālās tiesas 26.06.1989. spriedums lietā II ZR 289/88; Schulze R. 2005, S. 1042.

⁵⁶ Cooke J. Law of Tort. 2nd ed. London: Pitman Publishing, 1995, p. 100.

4. Ļauna nolūka konstatēšanas priekšnoteikumu pazīmes

Aplūkojot tiesu praksi ļauna nolūka jautājumā, kādā lietā Senāts vērtēja kādas sabiedrības valdes locekļa un vienlaikus tās dalībnieka rīcību, kurš sabiedrības vārdā izsniedza vekseli citai sabiedrībai, kurā šī pati persona bija vienīgais dalībnieks un valdes loceklis. Vekseli tika norādīts, ka brīdinājums par vekseļa nodošanu bezstrīdus piespiedu izpildei nav nepieciešams. Sabiedrība cēla prasību, tostarp par atbildētāja izslēgšanu no dalībnieku skaita un kapitāla daļu nodošanu. Šajā lietā Senāts norādīja: “vērtējot turpmāka kaitējuma nodarīšanas iespējamību, jāņem vērā arī atbildētāja rīcības raksturs, proti, vai kaitējuma nodarīšana ir bijis atsevišķs, izolēts incidents, kam pamatā ir nejauša apstākļu sakritība vai neuzmanība, vai arī tā radīta ar tišu, sistemātisku atbildētāja rīcību, kuras kaitīgumu sabiedrībai tās veicējs nevarēja neapzināties. Sabiedrībai kaitējumu nodarījuši rīcība ir bijusi tiša, veikta ilgākā laika posmā un ietver sevī vairākas uz vienu mērķi vērstas saskaņotas aktīvas darbības [autora izcēlums]”.⁵⁷

Minēto tēzi līdzīgā veidā Senāts uzturēja arī kādā citā lietā, kurā darba devējs cēla prasību pret darbinieku par zaudējumu atlīdzības piedziņu, tostarp sakarā ar apstākli, ka atbildētājs bija nepamatoti izmaksājis komisijas maksas citai sabiedrībai, kuras vienīgā dalībniece ir atbildētāja laulātā, bet valdes priekšsēdētājs – atbildētāja svainis. Arī šajā lietā Senāts norādīja: “apelācijas instances tiesai vajadzēja dot vērtējumu atbildētāja rīcības raksturam, proti, vai kaitējuma nodarīšana prasītājam ir bijis atsevišķs, izolēts incidents, kam pamatā ir nejauša apstākļu sakritība vai neuzmanība, vai arī tā ir radīta ar tišu, sistemātisku atbildētāja rīcību. Turklāt nav vajadzīgs tišs nolūks kaitēt sabiedrībai, pietiek ar to, ka kaitējums ir nodarīts ar apzinātu rīcību, ko tās izdarītājs nevarēja neapzināties [autora izcēlums]. [...] Atbildētāja tiša, ar nolūku veikta sistemātiska plānveida rīcība, kas vēsta uz būtisku zaudējumu nodarīšanu sabiedrībai ar mērķi gūt no tā personisku labumu, vienmēr uzskatāma par nopietnu lojalitātes pārkāpumu pret sabiedrību ar augstu atkārošanās iespējamības risku [autora izcēlums]”.⁵⁸ Turklāt šeit jāpiemin kāda starpkaru perioda Senāta atziņa: “Katrā atsevišķā lietā jāpārbauda visi līguma noslēgšanu pavadošie apstākļi, vai tajos nebūtu ieraugāmi tādi pircēju lietoti paņēmieni, no kuriem varētu slēgt par kopēju pircēja un pārdevēja ļaunprātīgu rīcību [autora izcēlums]”.⁵⁹

Iepriekš citētajās Senāta tēzēs, lai gan tiešā veidā nenosaukti, būtībā ir saredzami vācu tiesību doktrīnā atzītie objektīvie kritēriji (pazīmes), kuru izvērtēšanas rezultātā ir iespējams nonākt līdz secinājumam, ka izpildās visi nepieciešamie ļauna nolūka priekšnoteikumi. Šajā sakarā nozīmīgu lomu ļauna nolūka noteikšanā var ieņemt rīcības mērķis (vācu val. – *Zweck/Ziel*) un pielietotais līdzeklis (vācu val. – *Mittel*).⁶⁰ Reizēm par ļaunu nolūku var liecināt personas mērķis

⁵⁷ Sk.: Augstākās tiesas Civillietu departamenta 31.01.2018. spriedums lietā Nr. SKC-34/2018, 7.1, 7.2 punkts.

⁵⁸ Sk.: Augstākās tiesas Civillietu departamenta 25.01.2019. spriedums lietā Nr. SKC-19/2019, 7.7 punkts.

⁵⁹ II Izvilkumi no Latvijas Senāta Civilā Kasācijas departamenta spriedumiem. I. turpinājums līdz 1926. g. jūlijam un pirmā izlaiduma papildinājums ar alfabētisko rādītāju abām daļām. Sast. Latvijas Tiesu palātas loceklis F. Konradi un Rīgas apgabaltiesas loceklis A. Walter. Rīga: autoru izdevums, 1926, 28. lpp.; līdzīgi sk.: VIII Izvilkumi no Latvijas Senāta Civilā Kasācijas departamenta spriedumiem. VII. turpinājums līdz 1932. g. jūlijam ar alfabētisko rādītāju, rādītāju pievestiem spriedumiem un likumu rādītāju. Sast. senators F. Konradi un Rīgas apgabaltiesas loceklis A. Walter. Rīga: autoru izdevums, 1933, 29. lpp.

⁶⁰ Palandt O. (Begr.). Bürgerliches Gesetzbuch. 65. Aufl. München: Verlag C. H. Beck, 2006, S. 1278–1279.

kopsakarā ar pielietoto līdzekli.⁶¹ Ar līdzekli šajā kontekstā saprot, tostarp, mal-dināšanu, draudus, spaidus.⁶² Tāpat nozīme ļauna nolūkam konstatēšanai var būt arī tiesību aizskārēja *panāktajām sekām*,⁶³ piemēram, tiesību aizskārēja *iegūtajam labumam*, vienlaikus aizskarot *cietušā likumīgās intereses*.⁶⁴ Civiltiesībās ļauna nolūka konstatēšanai salīdzinoši reti juridiska nozīme var piemist *subjektīviem elementiem*, piemēram, *motīvam*.⁶⁵

Kā norādīts tiesību literatūrā, iepriekš minētie kritēriji nesastāv savstarpējā hierarhijā, tos nedrīkst skatīt izolēti citu no cita. Tie jāskata savstarpējā kopsakarībā, jo tā var nonākt pie situācijas kopainas,⁶⁶ tostarp pie secinājuma, ka persona rīkojusies ar nodomu.⁶⁷ Līdzīgu domu satur arī iepriekš citētie Senāta spriedumi.

Bez tam reizēm faktiski izšķirīgs faktors ļauna nolūka konstatēšanai ir tiesību aizskārēja *pozitīva zināšana par noteiktiem, juridiski būtiskiem faktiem*. Piemēram, ja būvniecības uzņēmums uz svešas zemes veic rakšanas darbus, *zinot*, ka šajā salīdzinoši mazajā zemes gabalā kaut kur ir iebūvēts kabelis, nodara kaitējumu ar ļaunu nolūku, ja uzņēmuma darbinieks šo kabeli būvniecības darbu laikā pārrauj, pieņemot, ka netika veikti nekādi pasākumi, lai noskaidrotu precīzu kabeļa atrašanās vietu, kā arī ņemot vērā ekskavatora kausa izmērus attiecībā pret mazo zemes gabalu. Šādā situācijā faktiski neiespējami būtu “netrāpīt” minētajā kabeli.⁶⁸ Savukārt, ja persona *nezināja* par šāda kabeļa esamību minētajā zemes gabalā, tā rīkojas neuzmanīgi.⁶⁹ Šajā kontekstā jāatzīmē CL 2397. pants: “Lieta jāparāda tajā vietā, kur tā atrodas ceļot pret atbildētāju prasību; bet ja atbildētājs to ļaunprātīgi aizgādājis prom, tad viņam tā uz savu rēķinu atkal jānogādā uz šo vietu.” Pie minētā panta komentāra prof. Kalvis Torgāns norāda, ka “par ļaunprātību var liecināt nepamatota lietas pārvietošana pēc tam, kad atbildētājam ir *kļuvis zināms* par prasības celšanu par lietas parādīšanu [autora izcēlums]”.⁷⁰ Arī šī CL panta kontekstā novērojams minētais atslēgas punkts ļauna nolūka konstatēšanai – informētība jeb zināšana par būtiskiem juridiskiem apstākļiem.

Apkopojot minēto, secināms, ka rīcības tīšumu jeb tās apzināšanos (tāpat kā kaitīgo seku vēlēšanos vai šo seku iestāšanās varbūtības paredzēšanu) raksturo objektīvi konstatējami apstākļi. Visbiežāk par personas ļaunu nolūku liecina tās informētība par kādiem juridiski būtiskiem apstākļiem, kas ir kaitējuma nodarīšanas pamatā, taču, neraugoties uz šiem apstākļiem, persona rīkojas. Līdz ar to ļauna nolūka jēdziens nereti tuvinās ļaunticības jēdzienam, kas koncentrētā veidā definējams kā personas zināšana (vai kurai vajadzēja zināt) par noteiktiem tiesiskiem šķēršļiem/trūkumiem. Tāpat par personas ļaunu nolūku var liecināt tādi

⁶¹ Brox H., Walker W. D. 2016, S. 566–567.

⁶² Schulze R. 2005, S. 1042.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Vērtējot CL 1328. panta piemērošanas aspektus, kādā lietā Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija secināja: “Ja nav pierādījumu par pārdošanas vērtību, nevar arī konstatēt, vai pārdodot ķīlu atbildētāja ir vai nav rīkojusies *pretēji prasītājas interesēm jeb ļaunā nolūkā* [autora izcēlums].” Sk.: Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 02.10.2013. spriedums lietā Nr. C27128309 (stājies spēkā 05.11.2013.).

⁶⁵ Looschelders D. 2016, S. 493.

⁶⁶ Schulze R. 2005, S. 1042.

⁶⁷ Palandt O. 2006, S. 1279.

⁶⁸ Bar C. von, Clive E. 2010, p. 3266.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 1998, 672. lpp.

objektīvi kritēriji kā tiesību aizskārēja izmantotie līdzekļi / paņēmieni / rīcības sistematiskums (plānveidīgums), saskaņotība, kā arī šīs personas mērķis. Reizēm par nolūku liecina tiesību aizskārēja panāktais rezultāts, piemēram, tiesību aizskārēja iegūtais labums. Minētie objektīvie kritēriji vienmēr jāskata savstarpējā kopsakarībā, jo tā var nonākt pie situācijas kopainas, tostarp pie secinājuma, ka persona rīkojusies ar ļaunu nolūku. Šo tēzi būtībā apstiprina arī esošā Senāta judikatūra.

Kopsavilkums

1. Praksē izplatīts ļauna nolūka izpausmes veids ir tiesību izlietošana un pienākumu pildīšana kaitēšanas nolūkā, taču jāpatur prātā, ka ne jebkura tiesību izlietošana pretēji labai ticībai, kas nebauda tiesisku aizsardzību, automātiski pieskaitāma ļaunam nolūkam. Tomēr, kā atzīts arī judikatūrā, ļaunprātības gadījumā nav labas ticības. Kaitēšanas mērķi ir iespējams konstatēt gadījumā, ja persona savu tiesību izlieto bez jebkādas objektīvi aizsargājamās intereses, proti, ja ir iespējams pierādīt, ka zināmai rīcībai pēc objektīviem lietas apstākļiem nevar būt cita mērķa kā vien nodarīt citam kaitējumu.
2. Ļauna nolūka konstatēšanas priekšnoteikumi ir:
 - a) personas apzināta (tiša) rīcība (kas aptver kā i) darbību, tā ii) bezdarbību),
 - b) kuras rezultātā
 - c) citai personai radies i) gribēts juridiski nozīmīgs kaitējums vai arī ii) tāds juridiski nozīmīgs kaitējums, kura iestāšanās varbūtību šī persona apzinājās jeb paredzēja (pieļāva).
3. Ar rīcību saprot kā darbību, tā arī bezdarbību, taču bezdarbības gadījumā būtisks ļauna nolūka konstatēšanas priekšnoteikums ir tiesību aizskārēja juridisks pienākums pārtraukt bezdarbību – līdzīgi, kā tas ir neuzmanības kontekstā. Rīcības kritēriju šeit var konstituēt arī personas rīcība pretēji labiem tikumiem, un šādos gadījumos, līdzīgi kā neuzmanības kontekstā, par pamatu jāņem saprātīgas personas standarts attiecīgos faktiskajos apstākļos – tiesību piemērotājs nevar vadīties pēc savas iekšējās krietnuma pārlicības. Savukārt kaitējuma sakarā svarīgi atzīmēt, ka jākonstatē ir tieši juridiski nozīmīgs kaitējums. Turklāt nav nepieciešams, lai tiesību aizskārējs būtu paredzējis tieši šādu kauzācijas jeb notikumu attīstības ķēdi un konkrēto kaitējumu. Paredzamībai jāattiecas tikai uz konkrētā veida kaitējumu, kas atbilst vispārējām deliktu tiesību pamatnostādnēm kaitējuma paredzamības kontekstā.
4. Rīcības tišumu jeb tās apzinātību (tāpat kā kaitīgo seku vēlēšanos vai šo seku iestāšanās varbūtības paredzēšanu) raksturo objektīvi konstatējami apstākļi. Visbiežāk par personas ļaunu nolūku liecina tās zinātība par kādiem juridiski būtiskiem apstākļiem, kas ir kaitējuma nodarīšanas pamatā, taču, neraugoties uz šiem apstākļiem, persona rīkojas. Tāpat par personas ļaunu nolūku var liecināt tādi objektīvi kritēriji kā tiesību aizskārēja izmantotie līdzekļi / paņēmieni / rīcības sistematiskums (plānveidīgums), saskaņotība, kā arī šīs personas mērķis. Reizēm par nolūku liecina tiesību aizskārēja panāktais rezultāts, piemēram, tiesību aizskārēja iegūtais labums. Minētie objektīvie kritēriji vienmēr jāskata savstarpējā kopsakarībā, jo tā var nonākt pie situācijas kopainas, tostarp pie secinājuma, ka persona rīkojusies ar ļaunu nolūku.